

ARTICLES CENTRALS

La paradoxa de la reconciliació

Brandon Hamber / Gráinne Kelly

Universitat de l'Ulster, INCORE (International Conflict Research Institute)

El conflicte polític perjudica les relacions entre individus i comunitats, així com la confiança en les institucions públiques i l'estat. Per tant, construir la pau requereix atendre les relacions. En la seva forma més senzilla, la reconciliació és el procés d'abordar relacions conflictives i fracturades després del conflicte polític. Tanmateix, el terme reconciliació pot resultar confús quan s'aplica a societats emergents des de conflictes violents, ja que no només necessita reconciliar relacions trencades (tal com implica el propi terme), sinó també construir relacions prèviament inexistents entre individus, grups i institucions. Això pot comprendre diverses activitats a diferents nivells, des d'iniciatives interpersonals i intergrupals, que poden incloure trobades positives, diàleg, educació i comprensió mútua, fins a processos de construcció de confiança a nivell polític, incloent reconeixement públic i disculpes per les males actuacions, reformes institucionals, recuperació de la veritat i reparacions.

El procés de reconstrucció de relacions també és un procés multi-direccional. Per tal d'ajudar a comprendre aquesta complexitat, hem proposat una "definició de treball" de reconciliació que, segons els nostres arguments, implica cinc fils entrelaçats i relacionats¹:

1. Desenvolupar una visió compartida d'una societat interdependent i justa. Això requereix la implicació de tota la societat, a tots els nivells. Tot i que els individus poden tenir opinions o ideologies polítiques diferents, l'articulació d'una visió comuna d'una societat interdependent, justa, equitativa, oberta i diversa és un element crític a qualsevol procés de reconciliació.

2. Reconèixer i abordar el passat. Cal reconèixer la veritat del passat, amb tot el seu dolor, patiment i pèrdues, i implementar mecanismes per implementar justícia, curació, restitució o reparacions, i restauració (incloent-hi disculpes, si cal, i passes dirigides cap a la reparació). Per construir la reconciliació, els individus i les institucions han de reconèixer la seva pròpia implicació en els conflictes del passat, acceptar-los i aprendre d'ells de manera constructiva per tal de garantir la no-repetició.

3. Construir relacions positives. Després d'un conflicte violent, cal establir relacions o renovar-les, abordant qüestions de confiança, prejudici i intolerància al llarg el procés. Així podem finalment acceptar tant els element comuns com les diferències, abraçar aquells que són diferents de nosaltres i comprometre'ns amb ells.

4. Canvi significatiu cultural i d'actitud. Es trenca la cultura de la sospita, la por, la desconfiança, i la violència, per tal d'obrir oportunitats i espais en què la gent pot escoltar i ser escoltada. Es desenvolupa una cultura de respecte pels drets humans i les diferències humanes, creant un context on cada ciutadà es pot convertir en un participant actiu de la societat i tenir el sentiment de pertànyer-hi.

5. Canvi social, econòmic i polític substancial. Les estructures socials, econòmiques i polítiques que van originar conflictes i alienacions s'identifiquen, es reconstrueixen o s'aborden, i es transformen. Aquest aspecte també pot ser percebut com abordar la igualtat i/o aconseguir l'equitat entre grups.

Per entendre aquesta definició, són importants tres punts addicionals.

En primer lloc, les paradoxes, tensions, i fins i tot les contradiccions, sempre estan presents en els processos de reconciliació. Per exemple, l'articulació d'un futur interdependent a llarg termini (Fil 1) sovint està en tensió amb els requeriments per a la justícia (Fil 2)². Fomentar el canvi econòmic (Fil 5) també pot requerir un canvi en l'assignació de recursos o la propietat (per exemple, en la Sud-àfrica post-apartheid), però pot afectar de manera negativa el potencial de construir relacions positives entre els guanyadors i els perdedors d'aquest procés de redistribució (Fil 3).

“ La reconciliació implica desenvolupar una visió compartida del futur, abordant el passat i construint relacions positives amb un canvi d'actitud i cultural ”

En segon lloc, la reconciliació és un concepte amb càrrega moral i un terme ideològic. Les relacions són fonamentals per a la interacció humana i, per tant, la reconciliació sovint està relacionada amb les nostres creences bàsiques sobre el món³. Algú amb un passat teològic podria fer èmfasi en la importància de construir empatia en el procés de reconciliació, mentre que un defensor dels drets humans podria desitjar promoure l'imperi de la llei com a mitjà eficaç per regular la manera com les persones es comprometen mútuament i ampliar les institucions.

En tercer lloc, la reconciliació no només aborda resultats individuals aïllats (per exemple, tractant desigualtats socials entre grups, Fil 5), sinó que és el procés d'abordar amb detall cadascun dels cinc fils de forma integral. Això és un repte perquè els contextos socials, interpersonals i polítics estan en constant moviment. La reconciliació s'hauria d'entendre, doncs, com a dinàmica i progressiva, però també conflictiva i propensa al fracàs. Per tant, la reconciliació s'hauria de mesurar com la capacitat d'una societat per gestionar les paradoxes complexes i les tensions inherents, dins i entre els cinc fils, tal com han estat sintetitzats prèviament.

No podem simplement aplicar la nostra definició de treball a qualsevol context sense cap mena de reflexió o anàlisi. Cada context és únic, i fins i tot el llenguatge utilitzat (inclòs el terme reconciliació en sí), pot estar carregat de polèmica i de sensibilitat. En algunes societats, la reconciliació es considera un terme «tou», que afavoreix el compromís per sobre de la justícia formal (això és un argument recurrent als països d'Amèrica Llatina), i ha estat rebutjat per algunes víctimes i defensors de drets humans. En altres societats, com ara Irlanda del Nord, les connotacions són diferents. En la nostra recerca en aquesta regió, hem trobat aprensió en la utilització del terme reconciliació entre alguns activistes de la pau, no perquè es vegi com a «tou», sinó

perquè s'entén com a procés que transforma fonamentalment les relacions socials i polítiques⁴. Ens han indicat que han experimentat algunes resistències quan es tracta d'iniciatives que utilitzen de forma explícita el terme reconciliació, ja que implica un procés «dur», que requereix un canvi significatiu, però potencialment incòmode, a nivell personal, cultural o comunitari.

“ Les paradoxes, tensions i contradiccions sempre estan presents en els processos de reconciliació ”

A nivell polític, a Irlanda del Nord, s'ha adoptat una visió més minimalista de la reconciliació, que accepta l'existència de diferents comunitats (amb diferents aspiracions polítiques), però només s'han fet esforços limitats per trencar la segregació social, residencial i educativa que existeix entre les dues comunitats principals. Amb una millora significativa en el context de seguretat des de l'Acord de 1998, i en la confiança general entre els grups alienats, en comparació amb el passat, també les actituds cap a «l'altre», han anat millorant gradualment⁵, encara que les divisions subjacents no s'hagin resolt. La confiança entre els partits polítics s'ha deteriorat de manera significativa en els últims anys i, en el moment d'escriure aquest article, l'Assemblea Legislativa delegada (el nucli central de l'Acord de 1998) ha estat posposada per més d'un any.

La nostra investigació demostra que aquest atzucac polític també s'ha vist agreujat per la manca d'una visió comuna del futur de la regió (Fil 1). L'Acord de 1998 preveia l'establiment d'una estructura de govern local delegada dins el Regne Unit: un compromís per als unionistes que volen romandre al Regne Unit en general i, per als nacionalistes i republicans, una etapa en un procés a llarg termini cap a una illa d'Irlanda constitucionalment unida (Irlanda del Nord dins la República d'Irlanda). Això ha donat peu a una comprensió política diferent de l'aspecte que podria tenir finalment una societat «reconciliada». A risc de generalitzar, per als republicans, el futur desitjat és de relacions iguals i respectuoses entre comunitats d'una Irlanda unida (el terme

reconciliació és el que ells utilitzen per descriure-ho). Per als unionistes, és una forma limitada de «compartir» el poder amb nacionalistes dins d'un òrgan polític i delegat, encara dominat per institucions i cultura britàniques (generalment, eviten el terme reconciliació).

Com a objectiu a curt termini després d'un conflicte violent prolongat, un enfocament minimalista, promovent la tolerància de «l'altre», podria ser un primer pas útil.

Tanmateix, sense crear condicions propícies o de suport per tal que les intervencions intercomunitàries prosperin i que les relacions sostenibles es desenvolupin, el perill de quedar-se atrapat en aquesta etapa, o retrocedir, sempre és present.

“ La reconciliació s'hauria de mesurar com la capacitat d'una societat per gestionar les paradoxes complexes i les tensions inherents ”

La nostra recerca ha arribat a la conclusió que hi ha un fort desig públic per tal que les classes polítiques es dissenyin conjuntament – i es comprometin públicament – amb un procés de construcció de relacions horitzontals i verticals. Tot i que el treball de construcció de relacions, orientat a les comunitats, ha estat recolzat econòmicament (per exemple, només la UE ja ha contribuït amb gairebé dos mil milions d'euros per a treballs comunitaris) i ben rebut per la població general, sense una política significativa, abordant de manera sistemàtica les divisions intercomunitàries, el seu impacte és bastant limitat.

La reconciliació es un concepte desafiant i fins i tot paradoxal que, a més, resulta molt contextual. En qualsevol escenari, una veritable interrogació sobre com una societat entén els elements bàsics de la reconciliació és vital. Això pot revelar diferències entre els qui consideren la reconciliació com un procés transformador (en el qual les diferències subjacents són abordades, es generen noves relacions i cultures de connexió i, durant el procés, tots els implicats canvien) i els qui la consideren com un procés més limitat i funcional (amb nivells bàsics de respecte i tolerància, però amb

poca interacció social o abordant de manera superficial les causes fonamentals del conflicte). D'aquesta manera, es podrien abordar més fàcilment aquestes inconsistències des de l'inici d'un procés de pau, garantint una major claredat i adaptant els enfocaments, tant per afavorir els temors genuïns, com per recompensar els qui estan disposats a assumir un risc més gran per aconseguir una pau sostenible.

Hem descobert que la nostra «definició de treball» és una eina útil per «diagnosticar» el desenvolupament dels processos de reconciliació a través del temps i per saber on caldria un nou impuls. A Irlanda del Nord, argumentaríem que, urgentment, calen més esforços per trobar una visió comuna del futur, a la vegada que s'aprofita l'oportunitat per afrontar les ferides del passat. En altres societats, aquest èmfasi podria tenir un aspecte bastant diferent. El que és important és que seguim en sintonia amb els resultats potencials de triar enfocaments transformadors o minimalistes per abordar un llegat de conflicte polític i observar, així, els resultats que ofereixen aquests enfocaments.

1. Veure, entre moltes altres publicacions, Hamber, B., & Kelly, G. (2009). « Too Deep, too Threatening: Understandings of reconciliation in Northern Ireland ». A H. van der Merwe, V. Baxter, & A. Chapman (Eds.), *Assessing the Impact of Transitional Justice: Challenges for Empirical Research* (pp. 265-293). Washington: United States Institute for Peace.
2. Veure Lederach, J. P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Press.
3. Veure van der Merwe, H. (2000). «National and Community Reconciliation: Competing Agendas in the South African Truth and Reconciliation Commission». A N. Biggar (ed.), *Burying the Past: Making Peace and Doing Justice after Civil Conflict*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
4. Hamber, B. i Kelly, G. (2017). *Challenging the Conventional: Can Post-Violence Reconciliation Succeed? A Northern Ireland Case Study*. Kofi Annan Foundation & Interpeace: Nova York.
5. Morrow, D., Robinson, G., & Dowds, L. (2013). *The Long View of Community Relations in Northern Ireland: 1989-2012*. ARK: Belfast.

Fotografia : Hands Across the Divide. Monument a Derry (Londonderry)

© Generalitat de Catalunya